

Nghiên cứu bệnh đầu đen do *H. meleagridis* gây ra ở gà tại Thái Nguyên phục vụ chương trình đào tạo sinh viên ngành Thú y và Chăn nuôi - thú y tại Trường Cao đẳng Lào Cai

Trương Thị Xuân*

ThS, Trường Cao đẳng Lào Cai

Received: 16/11/2023; Accepted: 26/12/2023; Published: 2/1/2024

Abstract: Research results on blackhead disease caused by *H. meleagridis* show that many chickens raised in Thai Nguyen province have blackhead disease. Chicken raising households need to synchronously implement measures to prevent diseases for chickens in general and to prevent blackhead disease for chickens in particular: perform good cleaning of cages, food, farming tools, and use preventive vaccines. diseases for chickens according to the correct farming process, periodically deworming and flukes to prevent parasitic diseases for chickens, strengthening care and nurturing to improve the resistance of chickens. The article presents about Research on black head disease caused by *H. meleagridis* in chickens in Thai Nguyen to serve the student training program at Lao Cai College

Keywords: Research on black head disease, *H. Meleagridis*, in chickens in Thai Nguyen student training program at Lao Cai College

1. Mở đầu

Ngành chăn nuôi nước ta đã và đang chiếm một vị trí quan trọng trong sản xuất nông nghiệp nói riêng và trong cơ cấu nền kinh tế nói chung. Chăn nuôi với nhiều phương thức phong phú và đa dạng đã góp phần giải quyết việc làm, nâng cao thu nhập cho người dân, tạo ra các sản phẩm có giá trị cao, phù hợp với thị hiếu người tiêu dùng.

Việt Nam là nước nằm trong vùng khí hậu nhiệt đới nóng ẩm có khu hệ ký sinh trùng phong phú với nhiều giống, loài ký sinh gây bệnh cho gia súc, gia cầm. Thái Nguyên là một tỉnh miền núi, có nhiều địa phương đang phát triển mạnh nghề chăn nuôi gà.

Bệnh đầu đen là một bệnh ký sinh trùng nguy hiểm ở gà và gà tây do đơn bào *Histomonas meleagridis* gây ra. Bệnh gây ra những biểu hiện bất thường ở da vùng đầu, ban đầu có màu xanh tím, sau đó nhanh chóng trở lên thâm đen nên có tên là bệnh đầu đen. Bệnh có những bệnh tích đặc trưng như: viêm hoại tử tạo mũ ở ruột thừa và gan, thể trạng xấu, da vùng đầu và mào tích thâm đen. Gà bệnh chết rải rác và thường chết về ban đêm, mức độ chết không ồ ạt nhưng hiện tượng chết kéo dài, gây cho người chăn nuôi cảm giác bệnh không nguy hiểm lắm, thực chất cuối cùng gà chết đến 85 - 95 %.

Thái Nguyên là một trong những tỉnh chăn nuôi nhiều gà, đặc biệt là gà thả vườn. Trong 3 năm gần đây

ở nhiều địa phương của tỉnh Thái Nguyên đã liên tục xuất hiện bệnh đầu đen trên đàn gà, bệnh có tỷ lệ chết cao gây thiệt hại lớn cho người chăn nuôi.

Xuất phát từ yêu cầu cấp thiết của việc khống chế dịch bệnh nhằm nâng cao năng suất chăn nuôi gà, tác giả trình bày vấn đề Nghiên cứu biện pháp phòng trị bệnh đầu đen do đơn bào *Histomonas meleagridis* gây ra ở gà tại tỉnh Thái Nguyên phục vụ chương trình đào tạo sinh viên hệ cao đẳng ngành chăn nuôi

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Triệu chứng lâm sàng của gà bị bệnh đầu đen tại tỉnh Thái Nguyên

Quan sát gà mắc bệnh đầu đen trên thực địa của nhiều đàn gà khác nhau, kết hợp với sự mô tả của chủ hộ và cán bộ thú y về triệu chứng của các lứa gà bị bệnh trước đây, tác giả đã xác định được triệu chứng lâm sàng của gà mắc bệnh đầu đen tại tỉnh Thái Nguyên như sau: Trong tổng số 113 gà có bệnh tích của bệnh đầu đen được kiểm tra, có 62 gà có triệu chứng lâm sàng của bệnh, chiếm tỷ lệ 54,86 %. Trong đó, triệu chứng gà ủ rũ, lông xù; đứng run rẩy, mắt nhắm nghiền, rúc đầu dưới cánh; sốt là những triệu chứng điển hình nhất (chiếm 100 %), sau đó là triệu chứng mào tích nhợt nhạt hoặc tái xanh chiếm 95,16 %; gà gầy, uống nhiều nước, giảm ăn hoặc bỏ ăn chiếm 80,64 %; triệu chứng gà ỉa chảy, phân loãng, màu vàng lưu huỳnh chiếm 56,45 %.

Qua quan sát lâm sàng tác giả nhận thấy gà bị bệnh đều có các biểu hiện sau: Gà bệnh ủ rũ, đứng nhắm mắt hoặc rúc đầu dưới cánh; Thân nhiệt tăng 43 – 44°C; Giảm ăn rồi dần bỏ ăn hoàn toàn; Gà ốm ngày càng nặng và bỏ ăn, mào trở nên thâm tím, giai đoạn cuối gà có mào thâm tím, da mép và da vùng đầu xanh xám, thậm chí xanh đen. Một số gà điều chứa đầy hơi rất giống triệu chứng của bệnh Newcatsle.

-Ngoài các biểu hiện trên, gà bệnh thường đứng lê loi rúc đầu vào nách cánh, tìm chỗ ẩm để sưởi, lúc gần chết có một số gà đi không vững, đứng run rẩy hoặc nằm bẹp nghiêng về một bên, mỏ và da chân khô, lông xù. Bệnh thường kéo dài 7 - 25 ngày, gà ốm thường bị chết do suy nhược, tỷ lệ tử vong lên đến 80 - 95%.

2.2. Bệnh tích của gà bị bệnh đầu đen ở các địa phương

* **Bệnh tích đại thể:** đã kiểm tra bệnh tích của 113 gà mắc bệnh đầu đen. Kết quả quan sát bệnh tích đại thể của 113 gà cho thấy, trong 113 gà được kiểm tra bệnh tích, 100 % gà có tổn thương nặng nề ở manh tràng. Cả hai manh tràng sưng to, có nhiều kén trắng (chiếm 19,47 %) hoặc một bên manh tràng sưng và có kén (chiếm 78,76 %); manh tràng có giun kim (chiếm 61,95 %); niêm mạc manh tràng xuất huyết và hoại tử (chiếm 64,60 %).

Trong số 113 gà được kiểm tra bệnh tích, có 40 gà có bệnh tích gan sưng, có nhiều diêm xuất huyết (chiếm 35,39 %); gan sưng, có nhiều đám hoại tử hình hoa cúc (chiếm 57,52 %).

Ngoài ra, một số cơ quan khác cũng có những biến đổi như: lách và thận sưng to, mềm nhũn; bao tim tích nước;... nhưng chiếm tỷ lệ tương đối thấp. Trong đó, ruột xuất huyết (chiếm 31,86 %), lách sưng to (chiếm 21,24 %), bao tim tích nước (chiếm 22,12 %), thận sưng (chiếm 20,35 %).

Tất cả gà bị bệnh đầu đen đều có tổn thương nặng nề ở manh tràng và gan. Manh tràng **đều có bệnh tích:** sưng to, thành manh tràng dày lên và rắn chắc hơn. Màu sắc, độ đàn hồi và độ trơn bóng của manh tràng bị thay đổi. Khi bóc đôi manh tràng, bề mặt bên trong manh tràng sần sùi, có màu vàng xám, chất chứa có màu trắng vàng hoặc trắng nâu, có nhiều kén trắng rất rắn, thành manh tràng dày lên làm lòng manh tràng hẹp lại.

Quan sát bệnh tích ở gan thấy gan sưng, các ổ viêm, hoại tử ở gan có màu trắng xám, đặc, lồi ở giữa và có đường kính từ 0,5 - 1 cm.

Như vậy, các tổn thương ở gan và manh tràng là bệnh tích đặc trưng nhất của *Histomonosis*. Những bệnh tích đặc trưng này sẽ giúp cho việc chẩn đoán

bệnh chính xác hơn, từ đó có biện pháp điều trị kịp thời và hiệu quả.

* **Bệnh tích vi thể:** Sau khi kiểm tra bệnh tích đại thể từ những gà mổ khám, chúng tôi đã lấy mẫu bệnh phẩm gồm mẫu gan và manh tràng làm tiêu bản để kiểm tra bệnh tích vi thể. Mẫu bệnh phẩm được bảo quản trong dung dịch formol 5 %. Kết quả kiểm tra bệnh tích vi thể của gà mắc bệnh đầu đen cho thấy: Những mẫu gan và manh tràng của gà có bệnh tích đại thể đều kiểm tra thấy có những biến đổi vi thể rõ rệt của bệnh đầu đen, đồng thời có tập trung một số lượng lớn đơn bào *H. meleagridis*. Cụ thể, bệnh tích vi thể ở 2 cơ quan này như sau:

Bệnh tích vi thể ở gan: tế bào gan bị hoại tử, trong đám hoại tử có nhiều đơn bào hình bầu dục, hình trứng. Ở các vùng khác của gan, tế bào gan bị thoái hóa và thâm nhiễm nhiều tế bào viêm.

Bệnh tích vi thể ở manh tràng: Lớp niêm mạc manh tràng bị phá hủy, mất hoàn toàn cấu trúc của biểu mô, chỉ còn lại rất ít lớp hạ niêm mạc gắn với lớp áo cơ. Thay vào đó là chất hoại tử bất màu hồng đều và vô số đơn bào hình bầu dục. Lớp hạ niêm mạc của manh tràng thâm nhiễm bạch cầu ái toan.

2.3. Biện pháp phòng chống bệnh đầu đen cho gà

2.3.1. Thử nghiệm hiệu lực của một số thuốc điều trị bệnh đầu đen

Đánh giá hiệu lực của thuốc điều trị bệnh đầu đen trên diện hẹp. Mỗi phác đồ được điều trị thử nghiệm 2 đợt, mỗi đợt điều trị cho 15 gà bệnh. Theo dõi 10 ngày sau điều trị, những gà khỏe lại và hết triệu chứng được coi là những gà đã khỏi bệnh. Kết quả cho thấy:

Phác đồ I: Sử dụng thuốc diệt đơn bào *TĐ - damiton* kết hợp với 4 loại thuốc điều trị triệu chứng và trợ sức trợ lực điều trị cho 30 gà mắc bệnh đầu đen, số gà điều trị được chia thành 2 đàn mỗi đàn 15 con. Kết quả, sau 10 ngày theo dõi ở đàn 1: có 2 gà chết chiếm tỷ lệ 13,33 %, 13 gà khỏi bệnh (gà khỏe lại, ăn uống bình thường và không thấy xuất hiện triệu chứng của bệnh). Hiệu quả điều trị đạt 86,67 %; ở đàn 2: có 2 gà chết chiếm tỷ lệ 13,33 %, 13 gà khỏi bệnh (gà khỏe lại, ăn uống bình thường và không thấy xuất hiện triệu chứng của bệnh). Hiệu quả điều trị đạt 86,67 %.

Phác đồ II: sử dụng thuốc diệt đơn bào *T. coryzin* kết hợp với 4 loại thuốc điều trị triệu chứng và trợ sức trợ lực để điều trị cho 30 gà mắc bệnh đầu đen, số gà điều trị được chia thành 2 đàn mỗi đàn 15 con. Kết quả, sau 10 ngày theo dõi ở đàn 1: có 3 gà chết chiếm tỷ lệ 20,00 %, 12 gà khỏi bệnh (gà khỏe lại, ăn uống bình thường và không thấy xuất hiện triệu chứng

của bệnh). Hiệu quả điều trị đạt 80,00 %; ở đàn 2: có 2 gà chết chiếm tỷ lệ 13,34 %, 13 gà khỏi bệnh (gà khỏe lại, ăn uống bình thường và không thấy xuất hiện triệu chứng của bệnh). Hiệu quả điều trị đạt 86,66 %. Đồng thời, theo dõi thể trạng gà thấy không có biểu hiện khác thường sau dùng thuốc. Điều đó chứng tỏ các thuốc đã sử dụng an toàn đối với gà.

Từ kết quả trên, có nhận xét: sử dụng 2 phác đồ trên điều trị bệnh đầu đen cho gà đều cho kết quả tương đối cao và hiệu quả điều trị của 2 phác đồ tương đương nhau.

Thử nghiệm hiệu lực của thuốc điều trị bệnh đầu đen trên diện rộng

Chúng tôi đã tiến hành thử nghiệm điều trị trên diện rộng cho gà mắc bệnh đầu đen tại tỉnh Thái Nguyên với 2 phác đồ điều trị. Mỗi phác đồ được điều trị thử nghiệm cho 50 gà bệnh/ 1 đàn. Theo dõi 10 ngày sau điều trị, những gà khỏe lại và hết triệu chứng được coi là những gà đã khỏi bệnh. Kết quả cho thấy:

Phác đồ I: đã sử dụng thuốc diệt đơn bào TD – damiton kết hợp với 4 loại thuốc điều trị triệu chứng và trợ sức trợ lực để điều trị cho 50 gà đã chẩn đoán là mắc bệnh đầu đen. Theo dõi 10 ngày sau khi dùng thuốc, thấy 4 gà chết (chiếm 8 %), 46 gà khỏi bệnh. Hiệu quả điều trị đạt 92 %.

Phác đồ II: sử dụng phác đồ II điều trị cho 50 gà mắc bệnh đầu đen, sau khi dùng thuốc 10 ngày thấy 3 gà chết, chiếm tỷ lệ 6 % và 47 gà khỏi bệnh (gà khỏe lại, ăn uống bình thường và không thấy xuất hiện trở lại triệu chứng của bệnh). Hiệu quả điều trị đạt 94 %.

Kết quả điều trị trên diện rộng một lần nữa cho thấy: 2 phác đồ điều trị I và II đều cho kết quả điều trị tương đối cao. Cả 2 phác đồ đều có thể sử dụng để điều trị bệnh đầu đen cho gà. Hiệu quả điều trị đạt từ 92 % - 94 %.

Theo dõi gà sau khi dùng thuốc chúng tôi thấy không gà nào có phản ứng với thuốc. Vì vậy, phác đồ I và II đều an toàn đối với gà.

2.3.2. Tổ chức chống bệnh đầu đen cho gà

* **Phòng bệnh:** Để phòng bệnh đầu đen cho gà có hiệu quả, cần thực hiện đồng bộ các biện pháp sau:

- Vệ sinh chuồng trại và khu vực xung quanh chuồng trại, định kỳ sát trùng chuồng trại và khu vực chăn thả gà; Một số thuốc sát trùng có thể dùng để sát trùng chuồng trại và khu vực chăn thả gà: Haniodine (1ml/ ml nước), Sun iodine, Five iodine, farm - 30, vôi bột.... Tẩy giun, sán cho gà 2 lần vào lúc 1 tháng tuổi và 3 tháng tuổi để tiêu diệt ký chủ trung gian truyền bệnh đầu đen là giun kim và tiêu diệt những ký sinh trùng khác gây tác hại cho gà; Sử dụng vắc xin và thuốc phòng bệnh cho gà theo đúng quy trình

phòng bệnh chung đối với gà; Bệnh đầu đen có thể lây truyền trực tiếp khi nuôi chung gà khỏe với gà bệnh. Do đó, không nuôi gà nhiều lứa tuổi trong cùng một cơ sở chăn nuôi.

- Tăng cường chăm sóc, nuôi dưỡng để nâng cao sức đề kháng của gà.

* **Tri bệnh:** Có thể sử dụng 1 trong 2 phác đồ điều trị bệnh đầu đen cho gà. Các thuốc trong mỗi phác đồ gồm: Thuốc diệt đơn bào: TD - damiton hoặc T. coryzin; Thuốc phòng viêm nhiễm kế phát: Hancillin-50 (Amoxicillin) hoặc Norfocoli (Norfloxacin); Thuốc hạ sốt: Paravet (Paracetamol); Thuốc bổ gan, lợi mật: Hepatol; Thuốc tăng cường sức đề kháng cho gà: Điện giải, B - complex....

Ngoài ra phải phòng và điều trị bệnh giun kim và bệnh cầu trùng ở gà.

3. Kết luận

Triệu chứng lâm sàng chủ yếu của gà mắc bệnh đầu đen là: ủ rũ, lông xù, đứng run rẩy, mắt nhắm, sốt cao 43°C – 44°C, uống nhiều nước, giảm ăn hoặc bỏ ăn, tiêu chảy, phân loãng màu hồng hoặc lẫn máu, mào tích nhợt nhạt hoặc tái xanh, giai đoạn cuối khi gà tiêu chảy, phân loãng màu vàng lưu huỳnh đặc trưng của bệnh Tỷ lệ các triệu chứng biến động từ 56,45% đến 100%.

- Bệnh tích đại thể của gà mắc bệnh đầu đen chủ yếu tập trung ở gan và manh tràng: một hoặc cả hai manh tràng sưng to, đóng kén trắng. Gan sưng to, có nhiều nốt hoại tử lõm như đá hoa cương. Tỷ lệ các bệnh tích đại thể biến động từ 10,62% đến 78,76%.

- Bệnh tích vi thể ở gan và manh tràng: Tế bào gan bị hoại tử, thoái hóa hoặc thâm nhiễm nhiều tế bào viêm; niêm mạc manh tràng bị phá hủy. 100% mẫu bệnh phẩm gan và manh tràng có biến đổi vi thể rõ rệt. Tác giả đề xuất 2 biện pháp phòng chống bệnh đầu đen cho gà theo Phác đồ I: gồm TD - daminton, Hancillin-50, paravet, hepatol, Hanlyte vit C và phác đồ II: gồm T. coryzin, Norfocoli, paravet, hepatol, Hanlyte vit C đều cho kết quả tốt (80,00% – 86,67 % ở diện hẹp và 92% – 94% ở diện rộng).

Tài liệu tham khảo

1. Nguyễn Xuân Bình, Trần Xuân Hạnh, Tô Thị Phan (2002), *109 bệnh gia cầm và cách phòng trị*, Nxb Nông nghiệp, Hà Nội.

2. Phạm Văn Khuê, Phan Lục (1996), *Ký sinh trùng thú y*, Nxb Nông nghiệp, Hà Nội, tr. 130 - 133, 138 - 140.

3. Nguyễn Thị Kim Lan, Nguyễn Văn Quang, Nguyễn Quang Tuyên (1999), *Giáo trình ký sinh trùng thú y*, Nxb Nông nghiệp, Hà Nội, tr. 101 – 104, 107 - 108.